міжнародні відносини

УДК 328.(73)

2011 рік у США: пошук компромісу чи системна криза?

Ірина Дудко,
доктор політичних наук,
завідувач кафедри політичної історії
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

Стаття присвячена проблемам реалізації політичного процесу США. В полі аналізу – функціональні повноваження конгресу й президента країни щодо гострих проблем внутрішньої і й зовнішньої політики адміністрації на етапі 2011 року: місії США в Лівії, схвалення військового бюджету та ін.

Ключові слова: *президент, конгрес, політичний процес США.*

The article deals with the problems of the USA political process realization. The author discusses functional authorities of the Congress and President towards critical problems of internal and external policy of administration during 2011 year: the USA mission in Libya, military budget approval etc.

Keywords: *President, Congress, the USA political process.*

Період постбіполярних часів, що розпочався наприкінці 1991 р. і на сьогодні розглядається в межах майже повного двадцятиріччя, виявив принципово нові тенденції функціонування конгресу США порівняно з попередніми десятиліттями. Йдеться про активні втручання законодавчої влади в політичний процес як явища, що попри загальне уявлення про президентський характер політичного правління в США із надзвичайними повноваженнями в ньому глави держави, визначив, з одного боку, протидію майже авторитарній (позначеній прикладами провалів, принаймні, зовнішньополітичного курсу) системі прийняття рішень президентом, а з іншого – спробами реновації прагматизму американської політичної системи через відтворення одного з головних принципів її функціонування, а саме – принципу стримувань і противаг [1-2; 3, с. 99-130].

Зазначимо, що демократична більшість обох палат конгресу протягом перших двох років президентства Б. Обами визначила відчутну законодавчу підтримку його політичній діяльності. Втім, зі зміною складу палати представників конгресу, де більшість від початку 2011 р. (після проміжних 2010 р. виборів) утримують республіканці, лінія адміністрації за багатьма напрямами внутрішньої і зовнішньої політики зіштовхнулась не просто із протидією, а з ультимативною позицією законодавців щодо їх функцій на коригування політичних рішень президента. Так, на порядку денному – гострота протистояння гілок влади як передмова можливої кризовості політичного процесу США.

Однак, чи дійсно ситуація, яка склалась на вищому державному рівні Сполучених Штатів у 2011 р., може сприйматися як кризова на противагу складному й суперечливому процесу пошуку компромісних рішень або принаймні таких, які влаштовують позиції обох гілок влади? Чи можна стверджувати, що врегулювання позицій обох сторін при обговоренні гострих питань (зокрема щодо участі США у воєнній кампанії в Лівії, обговорення фінансового бюджету) вийшло поза межі політичного процесу, ствердженого протягом попередніх десятиліть зі встановленими ролями в ньому глави виконавчої влади і конгресу?

Відповідь на поставлені питання, поєднана з аналізом функціональних повноважень конгресу і президента, має як теоретичне, так і практичне значення з огляду на накопичення знань про традиційні й інноваційні риси політичного процесу США. З урахуванням питань зовнішньої політики мова може йти і про прогнозованість реалізації зовнішньополітичного курсу держави внаслідок виявлення вагомості та ступеня впливів, а також розподілу повноважень у системі зовнішньополітичного процесу президента і конгресу Сполучених Штатів.

Показово, що постановка, як і гострота обговорення питання про участь США у воєнній операції в Лівії на рівні вищого законодавчого органу була зумовлена, як вважають аналітики, саме проблемою розподілу повноважень конгресу і президента стосовно оголошення війни та участі збройних сил країни в воєнних операціях за кордоном. Так, у червні 2011 р. республіканська більшість палати представників, а також сенатори-республіканці конгресу США в ультимативній формі звернулись до президента Б. Обами щодо негайного припинення воєнної операції в Лівії. Спікер палати представників Джон Бейнер попередив, що для продовження операції президенту слід отримати згоду конгресу, причому в разі відсутності згоди законодавців і продовження операції, дії президента США будуть оголошені поза законом [4].

Попередньо до цього палата представників конгресу прийняла резолюцію, відповідно до якої Білий дім мав звітувати про хід операції в Лівії, «переконливо обґрунтувати» її необхідність, а також повідомити про її мету, вартість та вплив на дві інші війни, які США ведуть в Іраку і Афганістані [5].

міжнародні відносини

Зауважимо, що прийнявши 19 березня рішення про участь Сполучених Штатів в операції НАТО в Лівії «Одиссея. Світанок», Б. Обама офіційно повідомив про це конгрес, зумовлюючи мету втручання необхідністю запобігти гуманітарній катастрофі в Лівії та нейтралізувати загрозу міжнародній безпеці, яку становить діючий у країні режим. Він також запевнив законодавців, що місія США буде нетривалою, і після виконання усіх завдань Вашингтон передасть керівництво операції союзникам [6]. Утім, конгрес визнав американську місію в Лівії оголошенням війни й відмовився схвалити дії президента.

Висуваючи ультиматум Б. Обамі, республіканці виходили з того, що президент США, приймаючи рішення про участь у воєнній кампанії в Лівії на основі резолюції Ради безпеки ООН, проігнорував положення Конституції, яка надає право оголошувати війну виключно конгресу. Крім того, на переконання законодавців, Б. Обама порушив одразу декілька положень закону про перерозподіл повноважень в умовах воєнного часу (т. зв. Акту повноважень про війну), прийнятого ще 1973 р. За цим документом, воєнні операції без схвалення конгресу можуть тривати 60 днів плюс ще 30 днів для повного виведення військ. Відповідно до цього спікер нижньої палати письмово попередив президента, що коли до встановленого строку США не відмовляться від несанкціонованої конгресом участі в воєнній операції, законодавці поставлять питання про притягнення президента до юридичної відповідальності [7].

Як повідомляють ЗМІ, президент у зворотному листі-доповіді до конгресу наполягав на тому, що операція американців у Лівії має обмежений, допоміжний характер, не є повноцінною війною, а тому норми 1973 року на рішення адміністрації не поширюються. Щоб заспокоїти опозиційних республіканців, у звіт президента були включені дані про витрати на операцію (які склали 716 млн доларів) та кошторис майбутніх військових витрат (які, як передбачається, сягнуть до 30 вересня 2011 р. 1,1 млрд доларів) [8].

Такі кроки президента водночас не знайшли порозуміння конгресменів, якщо взяти до уваги, що резолюція щодо продовження операції в Лівії не отримала схвалення в палаті представників. Проти неї проголосувала більшість конгресменів (295 проти 193), переважно республіканців, хоча, серед супротивників резолюції виявилось і 70 представників демократичної партії [9]. Так, конгрес США вперше за 12 років відмовився підтримати участь американських сил в операції за кордоном. Востаннє це було 1999 року, коли адміністрації було відмовлено у вторгненні американських військ у Боснію [10].

Втім, чи можна стверджувати з огляду на вищевикладене, що позиція конгресу дійсно вплине на хід справ в адміністрації, і чому, на думку аналітиків, голосування в конгресі, попри його легітимність, не набуває більш ніж символічного характеру [11]?

Ірина Дудко

Для остаточного формування позиції конгресу щодо Лівії відповідне рішення палати представників має бути підтриманим верхньою палатою – сенатом, де більшість на сьогодні складають однопартійці Б. Обами. На особливу увагу, окрім зазначених чинників, заслуговує процедурна система реалізації президентом зовнішньополітичних рішень, що, будучи напрацьованою протягом тривалого історичного періоду, відтворює систему конституційно закріплених повноважень президента як глави держави, глави виконавчої влади, головного дипломата й головнокомандувача збройних сил США.

Так, щодо головування збройними силами або повноважень президента як глави держави, то попри виключне право конгресу на оголошення війни (положення, яке, на думку батьків-засновників американської конституції мало обмежувати надмасштабні повноваження президента [12, p. 54-56]), історики налічують лише п'ять війн (з Англією 1812-1814 рр.; з Мексикою 1846-1848 рр.; з Іспанією 1898 р.; Першу світову і Другу світову війни), вступ у які з боку США був дійсно оголошений конгресом, тоді як решта великих збройних конфліктів, до яких долучились Сполучені Штати (включно зі збройними конфліктами постбіполярних часів) були ініційовані безпосередньо на підставі рішень президента [13, p. 126].

Традиція прийняття президентом рішень про використання збройних сил без відома або принаймні з подальшим затвердженням цих рішень конгресом почала стверджуватись ще у часи А. Лінкольна, найважливішою підставою дій якого стали положення конституції, які не тільки чітко визнавали за ним функцію на головування збройними силами країни, а й визначали право (стаття II, розділ 3) на інші заходи у межах законів щодо керування урядом [14, p. 21; 15, p. 222]. Показово, що таким же чином діяли Т. Рузвельт (1901-1909 рр.), і Ф. Д. Рузвельт, що, здійснюючи керівництво країною на критичних етапах американської історії, об'єктивно рухались у напрямку перетворення президента на головну політичну фігуру і головного адміністратора системи управління США [15, p. 216-217; 16].

Щодо спроб конгресу активізувати систему стримувань і противаг, то вони не завжди спрацьовували, хоча доволі часто мали стратегічне значення. Однією з показових дій конгресменів такого рівня став згадуваний вище та прийнятий 1973 р. всупереч вето президента Р. Ніксона Акт повноважень про війну. Він передбачав, по-перше, необхідність проведення «за будь-яких обставин» консультацій президента і конгресу про можливе застосування збройних сил США. По-друге, необхідність надання протягом сорока восьми годин інформації конгресу про рішення президента залучити армію до воєнних дій. По-третє, обов'язок вивести по закінченні 60-денного терміну американських військових підрозділів з регіону конфлікту, якщо конгрес не визнає у подальшому такої потреби для США [13, p. 169-174].

Таке юридичне підґрунтя, втім, суттєво не змінило прав і повноважень президентів як останніх десятиліть XX ст., так і першого десятиліття XXI

міжнародні відносини

ст. на використання сили без попередніх рішень Конгресу. Поява Акту від самого початку критично сприймалась тими фахівцями із зовнішньої політики США, котрі вважали його «слабким» і «неадекватним» з огляду на те, що президент зберігав функцію головнокомандувача протягом перших 60 днів збройного конфлікту за участю американців [17, p. 175]. Окрім того, важливо зважати на обставини, за якими одноосібні рішення президента історично набували легітимного характеру відповідно до практики зовнішньополітичного процесу Сполучених Штатів. Це, по-перше, якщо Америка перебувала у стані війни, а президент виступав у ролі головного стратега воєнних операцій. По-друге, якщо рішення президента спрямовувалось на припинення агресивних дій іншої держави або групи держав з перспективою переговорів про мир. По-третє, якщо рішення президента мало запобігти агресивним діям інших держав, що суперечать національним інтересам США [13, p. 126].

Перша ситуація пов'язується виключно з офіційно оголошуваними війнами США (наприклад, щодо вступу у Другу світову війну), тоді як друга і третя – з більшістю мілітарних операцій, здійснюваних за рішеннями президентів США відповідно до їх особистого бачення національних інтересів країни.

Особливо показовими видаються у цьому плані воєнні операції, ініційовані президентами США після 1991 р. Йдеться, приміром, про акції США проти Іраку («Буря в пустелі», 1991 р.); Сомалі (1992 р.), Гаїті (1995 р.), Боснії (1995 р.), Югославії (1999 р.); Іраку (2003 р.)., що, будучи обґрунтованими гуманітарними гаслами, набували відтак характеру воєнних операцій.

Характерно, що рішення стосовно таких операцій опрацьовувались виключно в межах виконавчої влади і в обхід конгресу. Навіть інформуючи конгрес про плани мілітарних операцій (як це було з Дж. Бушем-молодшим у жовтні 2002 р. щодо Іраку або з Б. Обамою в березні 2011 р. щодо Лівії), президенти прагнули не стільки підтвердження своїх повноважень, скільки фінансового забезпечення військовим втручанням.

Показово, що інформування конгресу щодо операції в Лівії з боку Б. Обами збіглося у часі з гострим обговоренням у палаті представників поданого адміністрацією проекту бюджету на 2011-2012 рр., і насамперед у тій його частині, яка стосується фінансування військового відомства. В липні 2011 р. сенат Сполучених Штатів схвалив у цілому після палати представників військовий бюджет на 2011 фінансовий рік, який досягне до 30 вересня 2011 р. 672 млрд доларів. Утім, відповідно до обсягу фінансування військового відомства, рекомендованого президентом Б. Обамою, бюджет був скорочений на 17,3 млрд дол. з урахуванням не тільки окремих програм на модернізацію озброєння, а й можливих воєнних операцій США за кордоном [18].

Такі ж підходи визначились і щодо асигнувань МО США на 2012 фінансовий рік, який почнеться з 1 жовтня 2011 року. В процесі обговорення

бюджету в палаті представників конгресмени виступили з цілою низкою суттєвих поправок. Мова може йти, наприклад, про поправку, конгресмена-демократа від Каліфорнії Бреда Шермана щодо обмежень на частину витрат, під які попадає й воєнна операція в Лівії. За прийняття поправки проголосували 248 конгресменів (проти 163, утримались 21), серед яких були не тільки опозиційні президенту республіканці, а й демократи [19].

Усі висловлені в палаті представників поправки щодо фінансування МО повинні отримати подальше схвалення або, навпаки, відмову в демократично структурованому сенаті. Втім, щодо затвердженого палатою представників військового бюджету на 2012 рік, то від становить 649 млрд дол. Цей бюджет, якщо він буде прийнятий сенатом і підписаний Б. Обамою, на 17 млрд дол. перевищить проект бюджету 2011 р. і водночас поступиться попередньо запропонованому главою Білого дому рівню бюджету Пентагону у 690 млрд дол. [20].

Однак, якщо повернутися до обсягів фінансування місії США в Лівії до 30 вересня 2011 р., то він не був ані обмежений, ані перекритий конгресом відповідно до звіту президента Б. Обами в законодавчому органі в червні 2011 р. [11]. Такі підходи можуть пояснюватися дієвістю не тільки формальних (конституційних), а й неформальних (ствердженних практикою) засобів впливу на політичний процес, що надають главі держави особливі можливості керування політикою.

Це, передусім, законодавча ініціатива в рамках безпосереднього конституційного обов'язку президента (стаття II, розділ 3) надавати конгресу «періодичну інформацію про становище країни» [14, p. 21]. Традиційно під цим розуміють щорічні звернення президента до конгресу, хоча останнє – лише одне зі значної кількості послань і рекомендацій, які надсилаються президентом на Капітолійський Пагорб у сенсі ініціації законодавчого процесу.

Велике значення для формування політичного курсу США відіграє, насамперед, бюджетне послання президента – документ, що традиційно складається з декількох сотень сторінок і містить детальні рекомендації про доцільні витрати. І хоча в кінцевому результаті конгрес може відхилити деякі положення запропонованого виконавчою владою проекту, законодавче ствердження бюджету на всіх стадіях відбувається з урахуванням побажань і за безпосереднього впливу президента.

Слід додати й можливості глави держави долати перешкоди, зумовлені фінансовими обмеженнями: після схвалення бюджету президент може на свій розсуд використовувати фонди, які перебувають у розпорядженні виконавчої влади. Тож, не знаходячи підтримки щодо бюджетного забезпечення певних економічних або воєнних акцій за кордоном, президент та його радники залучають механізм «репрограмування» цільових асигнувань та переміщення фондів.

Утім, певні обмеження існують. Адже порушення президентом фінансового законодавства можуть викликати протидію з боку конгресу,

міжнародні відносини

як це було, наприклад, з президентом Р. Ніксоном, коли прийняття бюджету на 1974 рік супроводжувалося відповідним контрольним актом [21, p. 20], або як це може статися з Б. Обамою щодо витрат на воєнну операцію в Лівії відповідно до поправки Б. Шермана до бюджету, що гіпотетично обмежуватиме свободу дій президента у фінансовій сфері Але й тут ситуація відносна. Будь-які обмеження на використання бюджетних коштів можуть бути мінімізовані президентом за допомогою пропрезидентської партійної більшості, застосування лобістських механізмів впливу або з урахуванням інформаційного пріоритету як передумови виконавчої ініціативи президента.

Так, обсяг і суть інформації, яка надходить президентові, має унікальний характер, що уможливлює майже незалежну від інших посадовців чи державних структур дію президента у багатьох сферах, і зокрема таких, як фінансова політика чи воєнні операції за кордоном. Особливе значення відіграє при цьому й доктрина виконавчої привілеї, за якою президент може отримувати стратегічну інформацію від державних органів поза рамками виконавчої влади, включаючи конгрес. Ця доктринальна позиція насправді виправдовує приховування від конгресу і суспільства отриманої президентом секретної інформації, якщо її розголошення пов'язується з порушенням конфіденційності наданих президенту порад і може зашкодити національній безпеці країни [21, p. 19].

Додамо до цього й вміння американських президентів формувати характер громадської думки і, таким чином, обґрунтовувати свою позицію перед суспільством. Так, можливості президентів у даному відношенні є дійсно унікальними, які перевищують можливості Конгресу, будь-якої іншої державної установи і, тим більше, особи. Причин багато. Серед них та, що діяльність президентів є предметом постійного висвітлення в засобах масової інформації. До того ж воно частіше має позитивний характер, а критика позиції президента опонентами нерідко буває зрозумілою тільки тій частині аудиторії, яка цікавиться політикою, особисто чула виступ президента і є дійсно здатною надати критичну оцінку його риториці [22-23].

Важливу роль посідає й авторитет президента як глави держави й виконавчої влади Сполучених Штатів. В основі цього – не тільки інституційна перевага особи президента, що несе персональну відповідальність за внутрішньополітичний і зовнішньополітичний курс держави, а й усвідомлення суспільством, опозицією (як засада ментальності американської нації) чинника деструктивності критики, яка могла б привести до провалу вже проголошеного курсу і, таким чином, підриву іміджу американського керівництва [21, p. 22]. Дане положення не можна перебільшувати з урахуванням активного включення конгресу (принаймні за постбіполярні часи) в політичний процес та змоги впливати на систему розробки виконавчою владою політичних рішень.

Втім, навіть за умов критичного сприйняття позиції президента з важливих внутрішньополітичних і зовнішньополітичних питань, він завжди знаходив прихильників у суспільстві, включаючи такий його законодавчий і представницький орган, як конгрес. Йдеться про статус президента як лідера однієї з двох політичних партій США, що забезпечує підтримку його політиці на рівні конгресу, а також представницьких структур штатів чи місцевих громад. Останнє, зокрема, стає реаліями сьогоднішнього американського внутрішньополітичного життя з урахуванням чергових (2012 р.) президентських виборів, підготовка до яких вже почалась.

Так, існує безпосередній зв'язок між неформальними й формальними повноваженнями й засобами впливу президента на політичний процес як унікальної можливості адміністрації на проведення законодавчих й виконавчих ініціатив. Це забезпечує й можливість президента утримувати загальний контроль над системою розробки й реалізації політики. Щодо ролі конгресу, то вона – навіть з урахуванням жорстких політичних дебатів на рівні законодавчої влади, і зокрема протягом 2011 р. – обмежується ситуативними моментами, які відображають окремі сторони внутрішньої і зовнішньої політики.

Втім, останнє не можна недооцінювати, враховуючи не тільки сам чинник зростання активності конгресу, а й його спроможність вимагати від президента пошуку компромісних рішень за низкою серйозних питань, які впливають на реалізацію політичного курсу адміністрації. Серед таких, наприклад, питання бюджетної політики, які, окрім фінансування військового відомства, торкнулися й проблеми утримання адміністрації, системи податків, соціальних витрат, пакету заходів щодо скорочення державного дефіциту... Щодо останнього, зокрема, то досягнення компромісу між президентом й конгресом набуло особливо показових тенденцій відносно можливості законодавців обстоювати свою позицію. Варто зазначити, що досягнення згоди між президентом і конгресом з підвищення ліміту державного боргу, визначення обсягів державних (оборонних і необоронних) витрат в аспекті скорочення державного дефіциту на межі технічного дефолту стало не тільки прикладом компромісного (визнаного як республіканцями, так і демократами в конгресі та, у свою чергу, президентом) підходу до реалізації бюджетної політики, а й ствердженої на законодавчому рівні середньостроковій стратегії президента у зазначеній сфері [24].

Вищевикладене водночас дає змогу стверджувати про ознаки визрівання кризових явищ політичного процесу Сполучених Штаті через гостроту обговорення та складність досягнення компромісних позицій опозиційних сил в конгресі та президента країни. Серед передумов кризи – майже абсолютний обсяг повноважень глави держави при накопиченні провалів внутрішньої і зовнішньої політики, з однієї сторони, а з іншої – обмежені можливості конгресу впливати на президента, серед функцій

міжнародні відносини

якого, зокрема, прийняття й кореляція остаточних рішень. Показово, що проблема надзвичайних повноважень президента як негативний прояв політичного процесу почала обговорюватись в науково-політичному світі США з кінця 1980-х рр. Протягом постбіполярних часів внаслідок адміністративних реформ 1990-х і, особливо початку 2000-х рр. ця проблема особливо загострилась, будучи пов'язаною з подальшою концентрацією керівних важелів президента [3, с. 41-98]. Звідси, актуальним стає осмислення подальших тенденцій розвитку політичної системи США із визначенням того, наскільки конгрес в змозі стати дієвим регулятором виконавчої влади і наскільки особи президентів виявлятимуть спроможність враховувати новітні явища політичного процесу країни із зростанням активності, зокрема, такого його вагомого актора як конгрес.

Література:

1. **O'Halloran Sh.** Congress and Foreign Trade Policy // Congress Resurgent: Foreign and Defense Policy on Capitol Hill / Sharyn O'Halloran. – Ann Arbor: University of Michigan Press, 1993. – P. 282-303.

2. **Carter R. G.** Congress and Post-Cold War U.S. Foreign Policy // After the End. Making U.S.Foreign Policy in Post Cold War World / Ralf G.Carter. – Durham, London: Duke Univeersity Press, 1998. – P. 108-136.

3. **Дудко І. Д.** Інституційне й управлінське забезпечення зовнішньополітичної стратегії США в умовах постбіполярності / Ірина Дудко. – Київ: ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 2007. – 144 с.

4. Конгресс США приказал Обаме в три дня покинуть Ливию [Електронний ресурс]. – Режим доступа: Rђadosvet radosvet.net/politikos/11415-kongress-ssha-prikazal-obame-v-tri-dnya-pokinut-liviyu.html.

5. Конгресс США потребовал от Обамы отчитаться о ходе операции в Ливии [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http//ja-za-kaddafi.livejournal.com/237907.html.

6. Обама официально проинформировал Конгресс о целях США в Ливии [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http: //www. rosbalt.ru/main 2011/03/22/831151.html.

7. Конгресс предупредил Обаму насчет Ливии [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://pov-kz.net/materialy/novosti/mirovye-novosti/365-kongress-predupredil-obamu-naschet-livii.html.

8. Обама отправил в Конгресс доклад по Ливии [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://korrespondent.net/world/1229407-obama-otpravil-v-kongress-doklad-po-livii.

9. Конгресс против Обамы: Палата представителей запретила участие США в ливийской операции [Електронний ресурс]. – Режим доступа:

http://korrespondent.net/world/1232848-kongress-protiv-obamy-palata-predstavitelej-zapretila-uchastie-ssha-v-livijskoj-operacii.

10. Конгресс «приструнил» Обаму. Запрет на войну в Ливии [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.aysor.am/ru/news/2011/06/25/usa-congress-libya.

11. Обама одержал в Конгрессе символическую победу по поводу Ливии [Електронний ресурс] http://news.rambler.ru/10301141/

12. **Gelb L. H.** Declare War / L.H.Gelb, A.M.Slaughter // The Atlantic Monthly. – 2005. – Vol. 296, № 4. – P. 54-65.

13. **Hartmann F. H.** America's Foreign Policy in a Changing World / F.H.Hartmann, R.L.Wendzel. – Maxwel, Newport: Harper Collins College Publishers, 1994. – 503 p.

14. The Declaration of Independence. The Constitution Of the United States of America. – United States Information Agency. – 40p.

15. **Kernell S.** The Logic of American Politics / S. Kernell, G.C.Jacobson. – Washington: CQ Press, 2000. – 573 p.

16. **Дудко І. Д** Адміністративна реформа Ф.Д.Рузвельта / І.Д.Дудко // Дослідження світової політики. Збірник праць вчених. – Київ: ІСЕМВ, 1999. – Вип. 6. – С. 25-30.

17. **Spitzer R. J.** President and Congress. Executive Hegemony at the Crossroads of American Government / Robert J.Spitzer. – New York: McGraw-Hill, Inc., 1993. – 309 p.

18. Сенат урезал военные расходы США на 26 миллиардов долларов [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://lenta.ru/news/2011/03/07/spending/

19. Конгресс США перекроет финансирование операции в Ливии [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://vkurse.ua/economics/finansirovanie-operacii-v-livii.html.

20. Законодатели Палаты представителей сократили бюджет МО на 2012 финансовый год. Независимое военное обозрение [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http:// nvo.ng.ru/forces/2011-07-22/1_pentagon.html.

21. **Crabb C. V. Jr.** Invitation to Struggle. Congress, the President, and Foreign Policy. Fourth Edition / C.V.Jr.Crabb, P. M.Holt. – Washington, D.C.: CQ Press, 1992. – 322 p.

22. **McChesny R. W.** The Problem of the Media. U.S. Communication Politics in the 21 st Century / Robert W. McChesny. – New York: Monthly Review Press, 2004. – 367 p

23. **Benett W. L.** News. The Politics of Illusion / W. Lance Benett. – New York: Pearson-Logman, 2007. – 305 p.

24. В США решают судьбу долларового дефолта [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://news.mail.ru/politics/6474836/